

ВИКЛАДАННЯ КУРСУ «КРАЇНОЗНАВСТВО» ІНОЗЕМНИМ СТУДЕНТАМ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ: ПРОБЛЕМИ, ПОШУКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У статті проаналізовано досвід викладання навчальної дисципліни «Країнознавство» іноземним слухачам, які проходять підготовку до вступу в заклади вищої освіти України.

Основними завданнями вивчення курсу «Країнознавство» визначено формування країнознавчої компетенції як засобу адаптації до навчання та проживання в Україні, а також розвиток навичок і вмінь у всіх видах мовленнєвої діяльності інокомунікантів.

У ході дослідження здійснено аналіз робочої навчальної програми й навчально-методичних матеріалів із курсу «Країнознавство». Визначено критерії добору текстів як основного структурно-тематичного ядра теми, на базі якого реалізуються пізнавальні завдання курсу: ознайомлення іноземців зі звичаями, традиціями, національними особливостями культури й побуту українців; історією та сьогоденням України, її видатними особистостями й духовними надбаннями у світлі загальнолюдських моральних цінностей. Зазначено, що завдання курсу полягає не лише в здобутті знань з історії України, а й у розвитку пізнавальних здібностей іноземних слухачів, формуванні в них комунікативної компетенції. У процесі вивчення курсу країнознавства реалізується комунікативна мета навчання, а саме: накопичення та збагачення лексичного запасу; розвиток умінь і навичок з основних видів мовленнєвої діяльності. Описано методи презентації навчального матеріалу, які використовуються для поліпшення навчально-комунікативного процесу – емоційне забарвлення інформації, використання аудіо й відеоматеріалів, інтерактивних завдань, тестів, рольових ігор, системи кросвордів тощо.

Окреслено систему аудиторної, самостійної та позааудиторної роботи.

Виокремлено критерії відбору й обґрунтовано необхідність адаптації текстів під час укладання навчальних посібників: з одного боку, їх пізнавальна країнознавча цінність, історизм і правдивість, з іншого – доступність і відповідність рівню володіння іноземними слухачами мовою навчання на певному етапі вивчення дисципліни.

Означені компетенції викладача, необхідні для реалізації викладання країнознавства в поліетнічних групах з урахуванням недостатнього знання слухачами мови навчання та дефіциту спілкування іноземців із носіями української культури, зокрема толерантність, мульти-, етно- й соціокультурна грамотність, навички міжкультурного спілкування.

Ключові слова: *країнознавство, навчальна програма, навчальний посібник, іноземні студенти, соціокультурний простір, країнознавча й соціокультурна компетенція, толерантність.*

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку освітньої галузі України, зокрема навчання іноземних громадян у закладах вищої освіти, вимагає від науковців розв'язання низки методичних завдань. Більшість дослідників єдині в підходах щодо організації вивчення української мови як іноземної, які ґрунтуються на реалізації Концепції мовної підготовки іноземних громадян і загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти. Вони зазначають, що навчальна діяльність іноземних студентів має бути організована відповідно до їхніх комунікативних і пізнавальних потреб.

Однією з найважливіших умов задоволення цих потреб є формування комунікативних умінь і лінгвокраїнознавчої компетенції, які б сприяли якнайшвидшій адаптації іноземних громадян до умов навчання та проживання в Україні.

З метою виконання умов, передбачених чинним навчальним планом для підготовчих

факультетів (відділень) для іноземних громадян і затвердження Міністерством освіти і науки України 21 грудня 1999 р., крім вивчення мови, навчання її як основної дисципліни, що забезпечує формування комунікативної компетенції, передбачено вивчення нормативної дисципліни «Країнознавство» [1, с. 6]. Тимчасовою програмою навчальної дисципліни «Українська мова як іноземна» [2, с. 39–40] виокремлюється «соціокультурна змістова лінія», яка передбачає «формування соціокультурної компетентності іноземних громадян у процесі вивчення української мови як іноземної шляхом розвитку інтересу в них до соціально-культурного життя в Україні, українських звичаїв, традицій, національних особливостей культури й побуту, історичного минулого, сьогодення, зацікавлення духовними скарбами й видатними постатями, загальнолюдськими моральними нормами» [2, с. 39].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питанню формування лінгвокраїнознавчої та соціокультурної компетенції присвячені роботи багатьох дослідників. Здійснені спроби укладання навчальних програм із країнознавства (Л. Новицька, Т. Плотнікова й інші), розроблені навчальні посібники із цієї дисципліни (Л. Азарова, Л. Горчинська, В. Щербаков, Л. Васецька й інші) [3–7], проте, створення навчально-методичних матеріалів для забезпечення вивчення дисципліни «Країнознавство» й надалі лишається актуальним.

Ми поділяємо думку більшості методистів, які працюють з іноземними слухачами на етапі підготовки до вступу в заклади вищої освіти України, й вважаємо, що країнознавство для цієї категорії здобувачів освіти не лише суспільна, а й мовна дисципліна.

Мета статті полягає в тому, щоб проаналізувати досвід, набутий викладачами навчально-наукового центру з підготовки іноземних громадян Української медичної стоматологічної академії у викладанні курсу «Країнознавство», й описати розроблені ними навчально-методичні матеріали з дисципліни, систему заходів щодо формування лінгвокраїнознавчої компетенції іноземних слухачів.

Виклад основного матеріалу. Проведений аналіз соціокультурної адаптації іноземних громадян під час вивчення мови й країнознавства на пропедевтичному етапі дозволив виокремити чинники, що сприяють цьому процесу, й негативні тенденції, що його уповільнюють. Дослідження комунікативних потреб, які впливають на швидкість та ефективність процесу адаптації різних груп іноземців, що проходили підготовку до вступу в заклади вищої освіти України, уможливило проведення диференціації іноземних громадян залежно від впливу їхньої рідної культури й релігії на адаптаційні процеси. Результати цієї роботи були викладені в кількох публікаціях [8–12]. Теоретичні положення методики викладання країнознавства іноземним студентам на початковому етапі навчання реалізовано в навчальній програмі з країнознавства для іноземних студентів підготовчих факультетів (відділень) [13] і навчальному комплексі, що включає навчальний посібник «Тексти для читання з народознавства» [14], методичні вказівки для аудиторної роботи з іноземними студентами з країнознавства, навчальні презентації, інтерактивні завдання, тести й кросворди.

Результати науково-дослідної роботи впроваджені в навчальний процес навчально-наукового центру з підготовки іноземних громадян «УМСА» в межах курсу «Країнознавство» як елементи навчального комплексу з мови навчання, котрі забезпечують дотримання «соціокультурної змістової лінії» програми з мовної підготовки.

Викладання курсу «Країнознавство» іноземним слухачам, що готуються до вступу в заклади вищої

освіти України, має певні особливості, пов'язані зі специфікою матеріалу, який вивчається, етнокультурними й психолінгвістичними особливостями суб'єктів навчання, адаптаційними й мотиваційними чинниками, які впливають на процес формування знань, умінь і навичок із дисципліни.

З огляду на те, що в «УМСА» проходять підготовку громадяни майже з 60 країн світу, програма й навчальні матеріали з країнознавства, на нашу думку, мають враховувати ментальні й етнічні особливості представників різних культур і закласти підвалини формування толерантного ставлення до представників іншої культури шляхом вивчення історії та традицій українців.

Укладаючи робочу навчальну програму з країнознавства, ми виходили з того, що ця дисципліна не є основною для майбутніх медиків, а отже потребує мінімізації матеріалу, добору яскравих фактів, які б мотивували іноземців до вивчення історії та традицій країни, в якій вони проживатимуть щонайменше шість років, і сприяли їх інтеграції в українське суспільство.

Робоча програма з дисципліни «Країнознавство» [13], яка використовується в навчальному процесі, затверджена Вченою радою факультету підготовки іноземних студентів «УМСА» й складається з трьох розділів.

Перший розділ визначає мету й завдання дисципліни, її місце у навчальному процесі. Головною метою курсу «Країнознавство» є ознайомлення іноземних громадян з історією та сьогоденням України, найважливішими моментами історичного шляху, який пройшов український народ, із його традиціями, матеріальною та духовною культурою, а також формування позитивного ставлення до України й українців. Основні завдання курсу – здобуття знань з історії України, її культури й традицій і розвиток пізнавальних здібностей слухачів. У процесі вивчення курсу країнознавства реалізується комунікативна мета навчання, а саме: накопичення та збагачення лексичного запасу; розвиток вмінь і навичок використання мовленнєвих одиниць у різних сферах спілкування. Програма з країнознавства узгоджена з відповідними розділами програми з мови навчання та програмою дисципліни «Історія України», що викладається на I курсі.

Другий розділ визначає зміст програми й складається з трьох тем:

- загальні відомості про Україну (географічне положення, територія, кордони, адміністративний устрій, населення, державні символи, органи державної влади, права й обов'язки іноземних громадян в Україні);

- основні відомості з історії України (виникнення Київської Русі, її розквіт за часів Ярослава Мудрого; українські землі в XIV–XVII ст.ст.; виникнення та еволюція козацтва, Запорізька Січ, Визвольна війна 1648–1654 рр., гетьман Богдан

Хмельницький; формування української нації, Гетьманщина; криза козацької автономії; руїна; Північна війна й Полтавська битва, гетьман Іван Мазепа; ліквідація Гетьманщини; Україна в XIX ст., боротьба українців із царською владою, Тарас Шевченко; відродження української державності, Україна між двома світовими війнами; голодомор 1932–1933 рр.; Україна в Другій світовій війні й у повоєнний період; проголошення незалежності України; Україна у XXI ст., Помаранчева революція та Революція Гідності як етапи становлення незалежної держави);

– матеріальна й духовна культура українців (економіка й основні галузі виробництва; ремесла й промисли, оселі українців у давнину й сучасне житло; родина й родинні стосунки; національний одяг й кулінарія; народні знання та вірування; національні свята; українська словесна й музична творчість, музичні інструменти).

Третій розділ містить рекомендовану навчально-методичну літературу, наочні посібники тощо.

Реалізація програми вимагає від викладача зважати на недостатнє володіння слухачами мовою навчання, дефіцит спілкування іноземців із носіями української культури, що приводить до нерозуміння менталітету українців, їхньої поведінки в повсякденних ситуаціях і може призвести до конфліктів через незнання усталених норм побутового етикету.

Щодо педагогічних аспектів викладання курсу країнознавства, варто зазначити обов'язкове врахування викладачем етнічного складу групи, організацію та проведення занять в атмосфері доброзичливості, толерантності, поваги до думки представників іншої культури, сприяння подоланню упередженого ставлення до звичок і потреб членів студентської спільноти.

Вивчення країнознавства передбачає не лише засвоєння певного обсягу знань, а й формування та розвиток навичок з основних видів мовленнєвої діяльності. Викладання тем з історії України викликає певні труднощі у викладача у зв'язку з необхідністю адаптації та мінімізації матеріалу до рівня знань мови слухачами на такому етапі, а в слухачів – через нерозуміння історичних термінів і понять, особливо якщо їх неможливо перекласти іншими мовами, а лише подати описово (*козак, Січ, писанка* тощо). Широке використання спеціально створених навчальних презентацій уможливорює пояснення національно маркованої лексики, історичних подій, традицій, звичаїв та обрядів через візуалізацію.

Необхідність забезпечення дисципліни «Країнознавство» навчально-методичною літературою вимагала створення посібника, який задовольнив би пізнавальні потреби іноземних слухачів, формуючи толерантну в спілкуванні мовну особистість. Укладений нами навчальний посібник «Тексти для читання з народознав-

ства» [14] апробовано в навчальному процесі на етапі підготовки іноземців до вступу в заклади вищої освіти України протягом понад десять років. Посібник містить 16 модельованих та адаптованих навчальних текстів: 1 – з географії та адміністративного устрою, 7 – з історії України, 8 – з культури й традицій українців. Лексична й граматична наповнюваність текстів співвіднесена з програмою з мови. Критеріями відбору текстів слугували їхня пізнавальна країнознавча цінність, історизм і правдивість, доступність і відповідність рівню володіння іноземними слухачами мовою навчання на певному етапі вивчення дисципліни. Власне тексту передус назва теми, план, словник нових слів і термінів із перекладом на англійську, французьку, арабську мови. Після кожного тексту є запитання та завдання до теми для самопідготовки й контролю.

До кожного заняття укладено методичні вказівки для аудиторної роботи. Працюючи із цими матеріалами, слухачі осмислюють нову культурологічну, країнознавчу інформацію. У традиційній формі практичного заняття під час пояснення викладачем нового матеріалу закріплюються навички аудіювання. Разом із тим під час коментованого читання тексту й написання конспекту відпрацьовуються навички пошукового читання, виділення головної інформації, письма.

Запитання та завдання до текстів поступово ускладнюються. Якщо до перших тем поставлені прямі запитання, на які можна знайти відповіді в тексті, не змінюючи граматичної структури речень, то, починаючи з п'ятої теми, запитання поставлені таким чином, що студент, прочитавши текст, повинен осмислити його, виконати ряд розумових дій (аналіз, відбір, трансформація) та лише потім дати відповідь на запитання. Це сприяє розвитку як розумових навичок, так і мовленнєвих. Формулюючи відповіді під час закріплення вивченого матеріалу на заняттях, слухачі застосовують і розвивають вміння монологічного мовлення, сформовані в процесі вивчення мови.

Більшість слухачів, які проходять підготовку в «УМСА», сповідують іслам. Їхнє виховання та менталітет суттєво відрізняються від українського соціокультурного простору, багато реалій української історії та культури цьому контингенту слухачів незрозумілі. Тож не нав'язування притаманних українському соціуму ідей, правил, а об'єктивна інформація, зумовлена темою заняття, природно, психологічно комфортно сприймається іноземцями за умови володіння викладачем навичками міжкультурного спілкування.

Одним із дієвих психологічних моментів під час пояснення нового матеріалу є емоційне забарвлення інформації, а використання аудіо й відеоматеріалів, які впливають на органи чуттів і викликають певні емоції, позитивно впливає на

процес запам'ятовування побаченого й почутого. Правдивість, неупереджене викладення фактів викликає довіру в слухачів. Методично доцільним під час аудиторних занять для закріплення та контролю вивченого матеріалу вважаємо використання інтерактивних завдань, тестів, рольових ігор. Формуванню позитивної мотивації вивчення предмету й заохоченню слухачів до самостійної позааудиторної роботи сприяє система кросвордів і вікторин. Слухачі розуміють, що для відповіді на всі запитання кросворду чи вікторини необхідно мати повні знання з теми. З метою зняття психологічного бар'єра контрольні роботи пропонуються у форматі інтерактивних завдань на платформах "Qahoot", "Wordwall", "Quizizz" тощо.

На заняттях із розділу «Матеріальна й духовна культура українців» широко використовуються завдання типу: «Назвіть спільні й відмінні риси національної кухні України й вашої батьківщини», «Порівняйте основні види господарської діяльності українців і жителів вашої країни». Такі типи завдань дозволяють слухачеві продемонструвати набуті ним мовні навички, а викладачеві – скоригувати їх у разі потреби. Крім того, завдання цього типу знімають психологічні труднощі, бо, розповідаючи про реалії рідної країни, студент немов віртуально занурюється у звичне для нього середовище, де він відчуває себе комфортніше й безпечніше. Самостійна робота слухачів на цьому етапі навчання скерована на створення презентацій про відповідні реалії рідної культури, звичаї та традиції, що їх дотримується родина, тощо.

На заняттях із країнознавства вивчається тема «Національні свята України: землеробські, релігійні, державні», а на випускному іспиті з мови слухачам пропонується розповісти про національні свята рідної країни. Таким чином, міжпредметна координація сприяє мотивації слухачів до вивчення різних дисциплін, формуючи цілісну картину, дає можливість слухачам опанувати навички в різних видах мовленнєвої діяльності й легше пройти період адаптації до соціокультурного простору.

Додатковим джерелом формування лінгвокраїнознавчої компетенції є позааудиторна робота, навчально-ознайомчі екскурсії, що широко використовуються в навчальному процесі. Власне екскурсіям передують підготовча робота на заняттях із мови з метою мінімізації труднощів сприйняття нового матеріалу, що сприяє не лише вивченню суто мовних норм і правил, але й формуванню в іноземців вторинної мовної свідомості, так званої «третьої культури», коли знання рідної мови й культури, об'єднуючись зі знаннями в цих же сферах іншомовної культури, що вивчається, утворюють новий шар мовних одиниць і соціокультурних образів у свідомості людини [16].

Організація навчання та виховання іноземних громадян, які перший рік проживають в Україні,

зокрема викладання нормативної дисципліни «Країнознавство», безумовно потребує подальшого вивчення та розвитку.

Висновки і пропозиції. Використання в навчальному процесі розроблених навчально-методичних матеріалів із курсу «Країнознавство» забезпечує формування в іноземних слухачів країнознавчої компетенції та комунікативних навичок, що сприяють їх подальшій соціокультурній адаптації. Тематика запропонованого курсу відповідає пізнавальним потребам слухачів, розвиває навички міжкультурного спілкування. Перспективи подальших досліджень убачаємо в розширенні текстотеки з країнознавства, яка охоплює визначені програмою теми з історії та культури України, задовольняє комунікативні потреби іноземних здобувачів освіти на пропедевтичному етапі, сприяє підвищенню мотивації іноземців до вивчення мови й культури країни, де вони здобувають фахову освіту.

Список використаної літератури:

1. Навчальні плани та програми (довузівська підготовка іноземних громадян) / Уклад.: Л.Г. Новицька, О.Ф. Гудзенко, М.І. Дудка та ін. Київ : ІВЦ «Видавництво «Політехніка», 2003. Ч. 1. 56 с.
2. Українська мова як іноземна. Тимчасова програма навчальної дисципліни для іноземних студентів підготовчих факультетів/відділень вищих навчальних закладів МОЗ України / Уклад.: С.М. Луцак, Г.Я. Іванишин та ін. Київ : Вид-во ДВНЗ «ІФНМУ», 2015. 78 с.
3. Васецька Л.І., Давидова І.В., Гроссу Н.В., Коношенко Є.В. Знайомство з Україною : навчальний посібник для слухачів Центру підготовки іноземних громадян. Запоріжжя, 2018. 184 с.
4. Щербак В.И. Страноведение : учебное пособие для студентов иностранцев. Харьков : «Полосатая типография», 2015. 141 с.
5. Азарова Л.Є., Горчинська Л.В., Зозуля Є., Солодар Л.В. Країнознавство для слухачів-іноземців підготовчого відділення : навчальний посібник. Вінниця : ВНТУ, 2009. 72 с.
6. Програма з курсу «Країнознавство» для студентів іноземців, які навчаються на підготовчих факультетах та відділеннях вищих учбових закладів України / Уклад.: Л.Г. Новицька. Львів, 1999. 4 с.
7. Плотнікова Т.О. Програма навчальної дисципліни та робоча програма навчальної дисципліни «Країнознавство» (для студентів-іноземців підготовчого відділення за спеціальністю охорони здоров'я, біологічні, фізкультури, сільськогосподарські). Харків : ХНАМГ, 2012. 13 с.
8. Богиня Л.В. Координація изучения русского языка и страноведения как одно из средств

- адаптації іностраних студентів підготовчого відділення. *Навчання іноземних студентів у вищій школі: традиції та перспективи* : Матеріали Міжнародної науково-методичної конференції. Харків, 2013. С. 18–21.
9. Богиня Л.В., Колєчка І.В., Савицька Т.В. Урахування викладачем лінгвокультурологічних та характерологічних особливостей іноземних студентів як один із чинників впливу на їх адаптацію. *Актуальні питання лінгвістики, професійної лінгводидактики, психології і педагогіки вищої школи* : Збірник статей І Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. Полтава, 2016. С. 22–28.
 10. Богиня Л.В. До питання розвитку мовленнєвих умінь та навичок студентів-іноземців у процесі вивчення курсу «Країнознавство» на підготовчому відділенні. *Подготовительные факультеты в современных условиях: традиции и новации в обучении иностранных студентов и проблемы организации учебного процесса на подготовительном факультете* : Матеріали міжнародної науково-методичної конференції. Харків, 2003. С. 65–66.
 11. Богиня Л.В. Некоторые аспекты преподавания курса «Страноведение» на подготовительном отделении для иностранных граждан. *Теория и практика обучения иностранных студентов в современных условиях* : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Донецьк, 2003. С. 55–56.
 12. Богиня Л.В. Некоторые аспекты социокультурной адаптации иностранных студентов в процессе изучения украинского языка и лингвострановедческого курса «Страноведение». *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки* : Тези Х міжнародної науково-методичної конференції. Харків, 2006. С. 43–45.
 13. Богиня Л.В. Робоча програма з країнознавства для іноземних слухачів. Полтава : УМСА, 2019. 9 с.
 14. Богиня Л.В. Тексты для чтения по народоведению : Учебное пособие для внеаудиторной самостоятельной работы студентов подготовительных факультетов. Полтава : «УМСА», 2003. 128 с.
 15. Бердичевский А.Б. Диалог культур: что дальше? *Мир русского слова*. Санкт-Петербург, 2005. № 2. С. 17–25.
 16. Пассов Е.И. Коммуникативное иноязычное образование. Концепция развития индивидуальности в диалоге культур. Липецк, 1999. 158 с.

Bogynia L. Providing a “Country study” course for international students at the present stage: problems, approaches and prospects

The paper presents analytical data regarding experience of teaching the academic discipline “Country Study” for international students who are preparing for admission to higher educational institutions of Ukraine.

The main objectives while mastering the “Country Study” course were accepted to be the formation of cross-cultural competence as a means of adaptation to learning process and living in Ukraine, as well as the development of skills and abilities of all speech activities in non-native speakers.

While analyzing the syllabus and teaching-learning materials for the “Country Study” course we have determined the criteria for texts selection as the main structural-thematic core of the topic, which served as the base of the cognitive tasks in the course implemented, in particular, familiarization of non-native speakers with customs, traditions, national peculiarities of Ukrainian culture and life; history and present-day life of Ukraine, its outstanding people and spiritual and moral values considering the general moral standards. The aim of the course is not only to gain knowledge on the history of Ukraine, but also to develop the cognitive abilities of international students and form their communicative competencies. The “Country Study” course provides implementation of communicative goal, namely, the accumulation and enrichment of vocabulary; development of skills and abilities in the main types of speech activity. The ways of presenting the educational materials used to improve the process of learning and communication, namely, emotional coloring of information, the use of audio and video materials, interactive tasks, tests, role-playing games, a crosswords system, etc., were specified in the paper.

The systems of in-class, individual and extracurricular activities have also been highlighted.

The study specified and substantiated the criteria for adapting texts when composing the textbooks: on the one hand – their cognitive cross-cultural value, historicism and reliability, on the other hand – the availability and compliance with the level of international students’ proficiency in the language provided at a certain level of mastering the discipline.

The competencies of a lecturer, required for the “Country Study” course implementation in multi-ethnic groups, considering the insufficient level of the instruction language knowledge in students and the lack of international students’ communication with the representatives of Ukrainian culture, in particular, tolerance, multi-, ethnic and socio-cultural literacy, intercultural communication skills were highlighted.

Key words: *country study, syllabus, textbook, international students, socio-cultural space, cross-cultural and socio-cultural competence, tolerance.*